

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

רשימת זכרונות

כתובים בידי הרבנית הצדקנית

מרת חנה ע"ה ז"ל

אשת כ"ק הרה"ג והרה"ח המקובל

מוהר"ר ר' לוי יצחק

זצוקל"ה נבג"מ זי"ע

הוריו של כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקל"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושתיים לבריאה

נדפס על ידי ולזכות

יוסף יצחק הכהן בן רישה

וזוגתו מרת נחמה דינה בת מלכה רייזל

אוריאל צבי הלוי בן גיטל עטל

וזוגתו בתי' בת שרה מינדל

שלום דובער בן רבקה נעמי

וזוגתו מרת אסתר בת מרים

בנימין בן חדוה

וזוגתו מרת רבקה רחל בת אסתר שיינדל

ומשפחתם שיחיו לאריכות ימים ושנים טובות

להצלחה רבה ומופלגה בטוב הנראה והנגלה

בכל אשר יפנו בגשמיות וברוחניות

ולנחת רוח יהודי חסידותי מתוך שמחה וטוב לבב

פתח דבר

הננו מו"ל בזה חוברת ב של „זכרונות” שנרשמו ע"י הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה, אמו של כ"ק אדמו"ר זי"ע.

בהוצאה זו, באה הרשימה כפי שנעתקה מכתב-ידה של הרבנית, ולאח"ז גם בתרגום ללה"ק, ובתוספת ציונים והערות בשוה"ג, כמבואר בפרטיות ב„פתח דבר” לחוברת הראשונה.

*

ויהי רצון שההוספה בהפצת המעיינות חוצה, תזרו את הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

מערכת „אוצר החסידים”

י"ג תשרי, ה'תשע"ב
ברוקלין, נ.י.

RESHIMAS ZICHRONOS

KESUVIM BIDEI HARABANIS HATZIDKANIS
MARAS CHANA

INSTALLMENT 2

Published and Copyrighted © 2011
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / Fax (718) 774-2718
editor@kehot.com

Orders:

291 Kingston Avenue / Brooklyn, New York 11213
(718) 778-0226 / Fax (718) 778-4148
www.kehot.com

All rights reserved.

The Kehot logo is a trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

Manufactured in the United States of America

הערכת מאוד דרישת-שלום זו. כותב המכתב דיווח על מצב בריאותו של בעלי, וכתב שלעולם לא ישכח את "ל.ז." 27 — את ראשו החרוף ואת הידע הנרחב שלו. הם היו ארבעה אנשים בתא אחד, וכל שלושת האחרים חיו רק בכוח השפעתו של בעלי, שעודד אותם לבל יפלו ברוחם מכל העובר עליהם.

האישי התפעל גם מעוז-רוחו של בעלי: כמו על כל העצירים, נצטווה גם בעלי להסיר את זקנו. בין האסירים היו רבנים ויהודים מבוגרים יראי-שמים שניסו למנוע את גילוח הזקן, אך מאום לא עזר להם — הפקודה הוצאה אל הפועל וכולם יצאו כשהם מגולחים. אולם כשהגיע תורו של "ש." 28 — הכריז בתוקף רב: "את זקני לא תטלו ממני!", והללו נבהלו מפניו ולא נגעו בו. ואכן, כפי שראיתי בעצמי לאחר-מכן, היה בעלי האסיר המזוקן היחיד. מטבע הדברים, רבים היו היהודים החסידיים ויראי-השמים שקינאו בו על כך...

בסוף אוגוסט 1939 הוחזר בעלי לדיניפרופטרובסק¹⁹, וניתנה לי האפשרות להעביר אליו חבילת מזון פעם בעשרה ימים, אך מלבד זאת לא היתה לי כל אפשרות לדעת מה נעשה עמו. היו בבית-הכלא רופאים ממכרינו שראו אותו, וכן בעלי-תפקידים אחרים שראו אותו בכל יום, אולם לי הם לא אמרו אף לא מלה אחת. ומשנמצאו אי-אלו מעובדי המקום שאכן היו מוסרים דרישות-שלום ממנו — התברר לאחר-מכן שהן לא היו אמינות.

אולם דרישת-שלום אחת אכן קיבלתי מבעלי, באחד מימי השבת. היה זה כשבעלי הובא אל העיר, והורד מן הרכבת במרחק מספר קילומטרים מן העיר²⁹. נכח שם אחד ממכרינו, שסימן לבעלי באמצעות שיעול מעושה כי הוא מזהה אותו, וקיבל על כך מענה — גם הוא באמצעות שיעול. לפי דרישת-שלום זו, שנמסרה לי מיד, בעלי נראה היטב, ונראה היה כי הוא עומד איתן.

כפי שסיפר לי אחר כך, הוא סבר באותה עת שבודאי הוא עומד להשתחרר, ולכן היה מצב-רוחו טוב בהרבה. אולם לאחר-מכן הכל השתנה ונעשה גרוע יותר.

27 לויק זלמנוביץ.

28 שניאורסאהן.

29 ברשימה הנ"ל קרוב לסופה: "בדניפראָפּעטראָוסק ישבתי בכ' בתי אסורים שונים, שבתוך העיר ומחוץ לעיר".

שלמחרת — העבירוהו לקייב²³, אל בית-הכלא "נארקומוסקי"²³, והושיבוהו שם יחד עם הפושעים הגדולים ביותר. יהודי אחד ראה כיצד מובילים אותו אל הרכבת, במחלקה השנייה, בליווי שני שומרים. הוא התרגש לראותו והתקרב מעט לעברו. אמר לו אחד השומרים לאותו יהודי: "כשהכניסנו נושאים את כפיהם על הדוכן — אסור להסתכל... איש אל יתקרב אל הקרון ואל יספר מאומה!"

ככל שהיה רצונו של אותו יהודי עז למסור לי דרישת-שלום זו, בתקופה שבלבי קיננו ספקות אם בעלי נמצא בין החיים — הפחד מנע ממנו לעשות זאת, והוא סיפר לי על כך רק לאחר שבעלי היה כבר בגלות, בזמן שאני עצמי כבר ראיתי אותו.

מטרת החיפוש השני היתה מתוך תקווה למצוא ברשותי חומר נוסף כלשהו, כדי שניתן יהיה להרבות עוד יותר בחומרת חטאיו של בעלי. איזה חומר בדיוק — אינני יודעת.

לאחר החיפוש זומנתי למטה הנ.ק.וו.ד., ושם ניסו במשך מספר שעות לשכנע אותי לספר להם מה דיבר בעלי בימים-טובים, כשאנשים היו באים להיוועד אתו, וכן על קשרי המכתבים שלו עם חוץ-לארץ וכדומה, ומה כותבים הילדים, בעיקר הבן²⁴ מאמריקה²⁵. למעשה, על-אף כל הנסיונות להפחיד אותי — תשובותי לא הוסיפו להם דבר, והמצב נותר כפי שהיה.

5 בפברואר 1948, כ"ה שבט תש"ח

דרישות שלום מבית-הכלא

במשך כל תקופה זו לא ניתנה לי ההזדמנות לראות את בעלי אישית, אולם דרישת-שלום כתובה קיבלתי. היה זה מכתב ממפרץ נאגאייב²⁶, מאדם ששהה בחג הפסח בתא אחד עם בעלי בבית-הכלא בקייב. כפי שבעלי סיפר לאחר-מכן, היה זה פרופסור נוצרי, שעמד לאבד את עצמו לדעת, ובעלי הוריד אותו מחבל התלייה המוכן.

(23) בית-הכלא המסונף לקומיסר העממי.

(24) הכוונה לכ"ק אדמו"ר ז"ע.

(25) "אמריקה" — כנראה הכוונה לארצות המערב בכלל.

(26) מפרץ ליד העיר מאגאדאן שבמזרח רוסיה, לחופו הצפוני של ים אוחוצק. במהלך הרדיפות בתקופת סטאלין שימש מפרץ זה כנקודת מעבר לאסירים בדרכם למחנות קולימה ומאגאדאן.

א דעקלעראַציע פון אמונה אין דעם כפירה-פעסטונג

פאַר פסח איז אויך געווען אַ פּערעפיס²⁸ פון דער גאַנצער באַפעלקערונג, און צווישן אַלע שאלות אויף וועלכע מען האָט געדאַרפט ענטפערן איז געווען די שאלה צו מען איז אַ מאַמין. עס זיינען געווען מאַמינים וועלכע האָבן מורא געהאַט צו שרייבן אַז זיי זיינען דאָס. איז ער אַרויף אין שול אויף דער בימה שבת, ווען עס איז געווען אַ גרויסער עולם, און האָט אויסגערופן, אַז אויב מען וועט ניט ריכטיק ענטפערן איז דאָס אמת'ע כפירה, און אַז קיין איד טאָר דאָס ניט טאָן.

דאָס רעדן האָט געהאַט אַזאַ ווירקונג, אַז איינער וועלכער האָט געדינט אין אַן אַנשטאַלט²⁹ וואָס איז אים געווען נוגע צו פרנסה, האָט די ווייב פאַר אים געשריבן אַז ער איז אַ אומגלויבער. איז ער אַוועק אין דעם אָפיס וואו די סטאַטיסטיקא³⁰ האָט זיך געפונען, און האָט געהייסן איבערשרייבן אַז עס איז ניט ריכטיק, און אַז ער איז יאָ אַ מאַמין. דער פּערזאָן איז געווען זייער צופרידן וואָס ער האָט געהאַט די שטאַרקייט אויף דאָס צו טאָן. און איז געקומען דאַנקען דעם רב וואָס ער האָט אויף אים גע'פּוועל'ט.

* * *

קלוג און כיטרע זיך אַרויסגעדרייט

ביי די חקירות ודרישות וואָס מען האָט ביי אים געמאַכט [על-פי רוב האָט מען דאָס געטאָן אַרום דריי-פיר אַזייגער ביינאַכט] — האָט מען אים געפרעגט: ווי אַזוי ער האָט אין אַזאַ שווערן יאָר מיט מעל און אַנדערע עסן זאָכן געקענט דורכפירן אַזאַ אַרבעט אויף אַזאַ גרויסן מאַסשטאַב³¹ ווי די מצה, און נאָך דערצו צוליב רעליגיעזע ענינים. אויף דעם האָט ער

(28) מפקד אוכלוסין.

(29) מוסד ממשלתי.

(30) משרד רישומי האוכלוסין.

(31) קנה מדה.

געענטפערט, אז ער האָט געגעבן חבר³² צו קאַלינינען²⁷ האָט ער אים געגעבן אַ רשיון, ווען ער איז ביי אים געווען. האָט דער סליעדאָוואַטיעל³³, ימח־שמו, געשוויגן.

די צווייטע זאָך וואָס מען האָט אים געפרעגט, איז געווען וועגען דער שאלה אויף אמונה, און עס איז געווען קענטיק אז אַלץ וואָס ער האָט גערעדט אין שול איז געווען איבערגעגעבן וואָרט ביי וואָרט. זיי האָבן הפנים אָנגעשטעלט אַ ספעציעלן מענטש אין שול וועלכער זאָל אַכטונג געבן ווי ער פירט זיך אויף, און ווי עס איז זיין השפעה אויף דעם עולם. אַזאָ פּערזאָן, האָט זיך, ווי מען האָט זיך דערנאָך דערוואוסט געפונען צווישן די מתפללים גופא.

אויף אָט דער פּראָגע האָט ער געענטפערט, אז די סאָויעטן־מאַכט, פירט אַלץ דורך נאָר מיט אמת, און אז אַ איד וועלכער איז באמת אַ מאמין³⁴, און נאָר ווייל ער האָט מורא עס זאָל אים ניט שאַטן אין פרנסה אָדער אין אַנדערע זאַכן, גיט ער ניט קיין ריכטיקן ענטפער, און לייקנט אז ער איז אַ מאמין. האָט ער געוואָלט אז מען זאָל ניט אָפּנאָרן די וועלכע פירן אָן מיט דעם איבערשרייבן פון דער באַפעלקערונג.

אָך, ווי קלוג און כיטרע ער האָט זיך אַרויסגעדרייט! מיט דעם האָבן זיך ביידע שאלות געענדיקט.

* * *

י"א שבט תש"ח דעם 22'טן יאנואַר!

פּעקלעך עסנוואַרג — ניט אום שבת!

נאָכדעם ווי איך האָב אים געזוכט פאַר פינף חדשים צייט, און געוואָלט דערגיין וואו ער געפינט זיך, און צו ער האָט דערהאַלטן די זאַכן וועלכע איך האָב אים געשיקט אויף זיין נאָמען קיין קיעוו און דניפּראָפּעטראָווסק, האָט מען מיר אַלץ געענטפערט אז ער איז ניטאָ.

(32) שוחד.

(33) חוקר.

(34) ראה שבת זו, א: „מאמינים בני מאמינים“. וראה תניא פכ"ט. ובכ"מ.

על־ידי המפקד, בנוכחותם של אנשים רבים שעמדו אף הם בתור (אם־כי הם לא הבינו את פירושו של הפתק שהוקרא): "מכיוון שהיום שבת, סירבתי לקבל את החבילה"!

בנסיגנות שכאלה ניתן לעמוד רק באמצעות החוסן הרוחני ויראת־השמים של בעלי.

כל זאת — לאחר שישה חודשים שבהם חי בעלי על לחם שחור ומים בלבד וסבל ייסורים גדולים, וביודעו שעליו להמתין זמן ניכר עד שיוכל לקבל חבילה נוספת!

בעמל רב הצלחתי לשכנע את האחראי למסור לו את החבילה כעבור שלשה ימים — אם־כי בעלי נהנה מאי־קבלת חבילת המזון בשבת יותר ממה שנהנה מקבלתה לפני הזמן הקבוע...

לאחר־מכן כונה בעלי על־ידי פקידי הכלא: "האיש שאינו מקבל חבילות בשבת".

הרבנית נחקרת

כשבועיים לאחר שהובא בעלי בחזרה לדניפּרוּפּטרוּבּסק¹⁹, בעצם יום השבת, הגיעו לביתנו שלושה אנשי נ.ק.וו.ד. כדי לערוך חיפוש נוסף, והפעם ביתר שאת. את כל ספריו וכתביו של בעלי, עליהם שמר תמיד יותר מאשר על חייו שלו²⁰, הם כבר העלו עמם למכונתם. לאחר בקשותיי הנמרצות אליהם להשאיר את הספרים בבית, הם התייעצו טלפונית עם האחראים עליהם, ובסופו של דבר החזירו את הספרים לידי. רק מידי של היטלר²¹ לא יכולתי להצילם...²²

מיד לאחר שלקחו את בעלי מן הבית לפני פסח — בבוקר

(19) ראה רשימה שבהערה 2: "ישבתי .. בתחלה בדניפּראָפּעטראָווסק ואח"כ בקיוב ואח"כ עוד הפעם בדניפּראָפּעטראָווסק".

(20) להעיר ממכתב כ"ק אדמו"ר מתחילת חודש תמוז ה'תשל"ד למו"ה איסר קליובגאנט (אגרות־קודש חכ"ט ע' קצא): "אמי זצ"ל הפקידה אצל אחיו ז"ל במוסקבא ס' מדרש רבה (פורמט גדול) ב' כרכים שעל הגליון שלהם היו הערות רבות של אאמו"ר זצ"ל, היש אופן לברר הנעשה אתם וכו'? מובן עד כמה שהנ"ל נוגע וכו' וכו'". וראה שיחת וא"ו תשרי תש"ג ס"ב; ס"ד (תורת מנחם התוועדויות תש"ג ח"א ע' 61 ואילך; ע' 64 ואילך).

(21) הכוונה היא כנראה לכך שהכתבים שנשארו בדניפּרוּפּטרוּבּסק אברו לאחר הכיבוש הנאצי של העיר.

(22) ראה שיחת ש"פ עקב, כ"ף מנחם־אב תש"ג (התוועדויות תש"ג ח"ד ע' 150) הערה 51: "ולהעיר על דבר פלא — שספריו הנדפסים הם (בעיקר) מהכתבים שכתב בהיותו בגלות, שדוקא הם נתפרסמו לרבים (בהשגחה פרטית), ואילו רוב הכתבים (אלפי גליונות!) שכתב בשבתו על כסא הרבנות בעירו, לא הגיעו לידינו (לעת־עתה)".

יפגע בפרנסתו או בדברים אחרים — הוא ראה צורך להבטיח שהציבור לא ירמה את האחראים על מפקד האוכלוסין באמצעות תשובה כוזבת... אח, כמה מחוכמת וכמה פקחית היתה הדרך שבה השתמט מהם בעלי! ואכן, תשובותיו של בעלי סתמו את הגולל על שתי שאלות אלו.

י"א שבט תש"ח, 22 בינואר

חבילת מזון? לא בשבת!

לאחר חמישה חודשים של חיפושים אחרי בעלי, ונסיונות להשיג מידע על מקום הימצאו ולברר אם קיבל את הדברים ששלחתי על שמו לקייב ולדניפרופטרובסק, בירורים שעליהם תמיד נעניתי ש"הוא איננו", ובעוד אני מחפשת עצות כיצד לפעול (עם מי להתייעץ לא היה לי, משום שהכל חששו לקחת חלק בעניין) — קיבלתי הודעה מבית-הכלא שביקטרינוסלב, ובה נאמר כי "ל. ז. שניאורסאהן"¹⁸ נמצא שם בתא שמספרו כך וכך, וכי אני יכולה להעביר אליו מצרכי מזון וכסף.

לכל-לראש שימחה אותי הידיעה על כך שהוא עודנו בחיים, ושנית — שיש ביכולתי להעביר אליו מה שניתן להעביר. סוף-כל-סוף — לאחר כל הקשיים והסידורים הרשמיים, אותם הייתי מוכרחה לעבור — העברתי אליו חבילת מזון.

מועד קבלת החבילות נקבע לפי סדר האלף-בית הרוסי, והתפרס על-פני עשרה ימים. בפעם הראשונה בעלי אכן קיבל את החבילה, וקיבלתי על כך קבלה בחתימתו. בפעם השנייה חל תורו של בעלי, על-פי האות הראשונה של שמו, ביום השבת. הכנתי אפוא את הכל מערב שבת, ובשבת בבוקר לקחתי עמי נערה רוסייה כדי שתטלטל את החבילה.

יותר מארבעה קילוגרמים של מזון לא הותר להעביר לבית-הכלא, ובמשקל זה נכלל גם לחם. לולא הייתי באה באותו יום — היה עלי להמתין עשרה ימים נוספים. מארבעת הקילוגרמים של לחם ששלחתי לו — נטלו פעמיים "מעשר"... ומאחר שהיה ברור שהוא לא אכל דבר ממאכלי בית-הכלא — סברתי שלכל הדעות מותר לי להעביר אליו מזון בשבת.

לאחר המתנה מייגעת מהשעה שבע בבוקר עד השעה שבע בערב, כשכבר החשיך לחלוטין, נמסר לי פתק — שתוכנו אף הוקרא בקול רם

(18) לויק זלמנוביץ שניאורסאהן — שמו המלא של רלוי"צ בגרסתו הרוסית.

בעת איך האָב געזוכט עצות וואָס צו טאָן, מיט וועמען זיך מיישב צו זיין האָב איך ניט געהאַט, ווייל יעדער איינער האָט מורא געהאַט צו נעמען אַ אַנטייל אין דעם ענין, איז מיר אָנגעקומען אַ פּאַוועסטקע³⁵ פון יעקאַטרינאַסלאָווער¹⁹ תפיסה אז ל.ז. ש"ס³⁶ געפינט זיך אין דער קאַמעראַ Ne...³⁷ און אַז איך קען אים איבערגעבן עסן זאַכן און געלט.

דאָס ערשטע וואָס האָט מיר דערפרייט, איז געווען די נייעס אַז ער לעבט, און דערנאָך האָב איך געהאַט די מעגליכקייט אים איבערצוגעבן וואָס עס האָט זיך ערלויבט. נאָך אַלע שוועריקייטן און פּאַרמאַליטעטן³⁸ וועלכע איך האָב געמוזט דורכפירן, האָב איך אים ענדליך איבערגעגעבן אַ פעקל עסן.

די טעג פון צונעמען די פעקלעך איז געווען נאָך דאָס אַלפּאַוויט³⁹, איבער צען טעג. דאָס ערשטע מאָל האָט ער באַקומען דאָס פעקל, און איך האָב באַקומען אַ קבלה מיט זיין חתימה. דאָס צווייטע מאָל ווען עס איז אויסגעקומען דער טאָג פון זיין אות, איז געווען שבת. איך האָב דעריבער אַלץ צוגעגרייט פרייטאָג, און שבת אינדערפרי, האָב איך גענומען אַ רוסישע מיידל זי זאָל דאָס אַוועקטראָגן.

מער ווי פיר קילאָ עסן, האָט מען ניט ערלויבט איבערצוגעבן. אין דעם איז אַריין ברויט אויך. און אויב ניט גיין דעם טאָג, האָט מען געדאַרפט וואַרטן צען טעג.

פון די פיר קילאָ ברויט וואָס איך האָב אים געשיקט, האָט מען צוויי מאָל מעשר גענומען. אַזוי אָבער ווי ער האָט דאַרט געוויס גאַרניט געגעסן, האָב איך גערעכנט אַז איך מעג דאָס טאָן לכל הדעות.

נאָך דעם אַפּוואַרטן פון זיבן אינדערפרי ביז זיבן פּאַרנאַכט, ווען עס איז שוין געווען שטאַרק פינצטער, האָב איך באַקומען אַ צעטל וואָס דער קאַמענדאַנט האָט געליינט אין דער הויך, אין דער געגנוואַרט פון אַ סך

(35) הודעה.

(36) לויק זלמאָנאָוויץ שניאורסאהן — שמו המלא של רלוי"צ בגרסתו הרוסית.

(37) תא מספר.

(38) סידור ענינים פורמליים (רשמיים).

(39) האלף-בית הרוסי.

מענטשן וועלכע זיינען אויך געשטאנען אין דער לייז (וועלכע האָבן אָבער ניט פאַרשטאַנען דעם פירוש פון דעם געליינטן צעטל): По случаю субботы передачи не принимаю, האָב איך דעם פעקל ניט גענומען.

דאָס איבערצולעבן, האָט מען געמוזט האָבן נאָר זיין שטאַרקייט און יראת שמים.

דאָס אַלץ איז געווען נאָך זעקס חדשים פון לעבן אויף שוואַרצע ברויט מיט וואַסער און דורכצומאַכן אַזעלכע גרויסע יסורים, און דערנאָך ווייטער וואַרטן מיט אַ הפסק פון אַזאַ צייט.

מיט גרויס מי האָב איך ענדליך גע'פועלט' ביים נאַטשאַלניק⁴⁰ אים איבערצוגעבן אין דריי טעג אַרום, כאָטש ער האָט געהאַט מער הנאה פון דעם ניט צונעמען שבת, ווי פון דעם באַקומען דעם עסן פאַר די צייט. דערנאָך האָט ער דאָרט געהייסן ביי די אַנגעשטעלטע: Тот, который в субботу не принимает передачи.

* * *

די רעבעצין ווערט געפאַרשט

אין צוויי וואַכן אַרום, נאָכדעם ווי מען האָט אים געבראַכט צוריק קיין דניפּראָפּעטראָוסק⁴², זיינען שבת בייטאָג געקומען צו אונז אין שטוב דריי מענטשן פון נ.ק.וו.ד. ווייטער צו מאַכן אַן אונטערזוכונג און נאָך ביתר שאת. ווייטער אַלע ספרים און כתבים⁴³ וועלכע ער האָט די גאַנצע צייט געהיט מער ווי זיין לעבן⁴⁴, האָבן זיי שוין געהאַט פאַרנומען אויף

(40) מנהל.

(41) האיש שאינו מקבל חבילות בשבת.

(42) ראה רשימה שבהערה 2: „ישבתי .. בתחלה בדניפּראָפּעטראָוסק ואח"כ בקיוב ואח"כ עוד הפעם בדניפּראָפּעטראָוסק“.

(43) בכת"י: כתבים זיינען.

(44) להעיר ממכתב כ"ק אדמו"ר מתחילת חודש תמוז ה'תשל"ד, למו"ה איסר קליבגאנט (אגרות קודש חכ"ט ע' קצא): „אמי זצ"ל הפקידה אצל אחיו* ז"ל במוסקבא ס' מדרש רבה

(* אחיו: בן ציון.

הצהרת אמונה במעוז הכפירה

לפני חג הפסח של אותה שנה התקיים גם מפקד אוכלוסין של כלל האוכלוסייה, ובין כל השאלות שעליהן נדרשו הנפקדים לענות היתה השאלה: „האם אתה מאמין?“

היו מאמינים שחששו לכתוב שהם אכן כאלו. בשבת עלה איפוא בעלי על הבימה בבית-הכנסת, בשעה שנכח בו קהל גדול, והכריז שתשובה שלילית על שאלה זו היא בגדר כפירה של ממש, ואסור ליהודי לעשות זאת.

לדברים אלו היתה השפעה כה רבה, עד שיהודי אחד, שעבד במוסד ממשלתי, עבודה שהיתה נחוצה לו לפונסטו, ואשתו כתבה בשמו שהוא אינו מאמין — פנה אל המשרד שריכז את הנתונים הסטטיסטיים, והורה לתקן ולכתוב שהתשובה הקודמת לא היתה נכונה, ושהוא אכן מאמין. האיש היה מלא סיפוק על כך שהיה לו העוז לעשות זאת, ובא להודות לרב על כך שהשפיע עליו בכיוון זה.

דע מה שתשיב

לימים, במהלך החקירות שלאחר המעצר — חקירות שנערכו על-פי רוב בסביבות השעה שלוש-ארבע לפנות-בוקר — נשאל בעלי: כיצד עלה בידו, בשנה של מחסור חמור בקמח ובמוצרי מזון בכלל, להוציא אל הפועל פעילות שכזו בהיקף כה נרחב כפי שעשה בעניין אספקת המצה, ולא עוד אלא לצורך ענייני דת?!

על כך השיב בעלי, שהוא שיחד את קלינין כשביקר אצלו, ותמורת זאת העניק לו קלינין את הרשיון לכך... החוקר, ימח-שמו, השתתק.

שאלה נוספת ששאלו אותו במהלך החקירה היתה בעניין השאלה על האמונה במפקד האוכלוסין. היה ניכר שהדברים שנשא בעלי בבית-הכנסת נמסרו להם מלה במלה. מסתבר שהם הציבו בבית-הכנסת איש משלהם, שישים לב לאופן הנהגתו של בעלי ולמידת השפעתו על הקהל. כפי שנודע לנו אחר כך, נמצא להם אדם כזה מקרב המתפללים עצמם.

על שאלה זו השיב בעלי, שמאחר שהשלטון הסובייטי מקפיד שהכל יתנהל על-פי מידת האמת, והרי ייתכן מצב שיהודי שהוא אכן מאמין יכחיש את אמונתו ויענה תשובה שאינה אמיתית, מחשש שהדבר

דערנאך דערציילט, איז דאן געווען זיין מיינונג אז מען וועט אים אויף געוויס באַפרייען, און דערפאַר איז ביי אים די שטימונג געווען אַ סך אַ בעסערע, שפעטער אַבער, האָט זיך אַלעס איבערגעביטן אויף ערגער.

* * *

דער מאַשין⁴⁵ מיט זיך. נאָך מיינע גרויסע בקשות צו זיי, אַז זיי זאָלן זיי לאָזן אין שטוב, האָבן זיי זיך דורכגערעדט טעלעפאָניש מיט זייערע „עלטערע“, און ענדליך האָבן זיי דאָס מיר אָפגעגעבן צוריק. נאָר פון גיטלער'ס הענט⁴⁶ האָב איך דאָס ניט געקענט מציל זיין⁴⁷.

— גלייך ווי מען האָט אים צוגענומען פון שטוב פאַר פסח, האָט מען אים אויף מאַרגן אינדערפרי אַוועקגעפירט קיין קיעוו⁴², אין דער נאַרקאָמעווסקע טיורמאַי⁴⁸, מיט די גרעסטע חוטאים. איין איד האָט געזען ווי מען פירט אים⁴⁹ אין דער צווייטער קלאַס מיט צוויי שומרים, איז ער נתפעל געוואָרן און האָט זיך אַ לאַז געטאַן צו אים. האָט אים, דעם אידן, איינער פון די שומרים געזאָגט, אַז ווען כהנים דוכנ'ען, טאָר מען ניט קוקן, קיינער זאָל ניט צוגיין צום וואַגאָן און ניט דערציילן קיין וואָרט. און אויף וויפל מען האָט מיר געוואָלט איבערגעבן דעם גריס, ווען ביי מיר איז געווען אין ספיקות צו ער לעבט, האָט מען פון מורא דאָס מיר דערציילט ווען ער איז שוין געווען אין ססילקא⁵⁰, בעת איך האָב אים שוין אַליין געזען. —

דער צווייטער באַזוך איז געווען — אפשר וועט מען ביי מיר עפעס געפינען הוספה/דיקע מאַטעריאַל אַז מען זאָל קענען מאַכן האַרבער זיין חטא, וואָסערן, ווייס איך ניט.

(פורמט גדול) ב' כרכים שעל הגליון שלהם היו הערות רבות של אאמו"ר זצ"ל, היש אופן לברר הנעשה אתם וכו'? מובן עד כמה שהג"ל נוגע וכו' וכו'. וראה שיחת וא"ו תשרי תש"נ** ס"ב; ס"ד (תורת מנחם התוועדויות תש"נ ח"א ע' 61 ואילך; ע' 64 ואילך).

(45) מכונת.

(46) הכוונה היא כנראה לכך שהכתבים שנשארו בדניפראַפּעטראָווסק אבדו לאחר הכיבוש הנאצי של העיר.

(47) ראה שיחת ש"פ עקב, כ"ף מנחם־אב תש"נ (התוועדויות תש"נ ח"ד ע' 150) הערה 51: „ולעיר על דבר פלא — שספריו הנדפסים הם (בעיקר) מהכתבים שכתב בהיותו בגלות, שדוקא הם נתפרסמו לרבים (בהשגחה פרטית), ואילו רוב הכתבים (אלפי גליונות!) שכתב בשבתו על כסא הרבנות בעירו, לא הגיעו לידינו (לעת־עתה)“.

(48) בית־הכלא המסונף לקומיסר העממי.

(49) אל הרכבת.

(50) במקום גלותו.

דערנאך האבן זיי מיר גערופן אין נ.ק.וו.ד. און האבן פאר עטליכע שעה מיט מיר אלץ געקנעלט איך זאל זיי זאגן וואס מיינ מאן האט גערעדט יום-טוב, ווען מען פלעגט זיך צו אים צונויף קומען, און וועגן זיין שריפטליכע פארבינדונג מיט חוץ-לארץ א.א.וו. און וואס שרייבן די קינדער, דער עיקר דער זון⁵¹ פון אַמעריקע⁵².

נאך דעם אַלעמען, וואָס זיי האָבן מיר געשראָקן, האָט זיי מיינ ענטפער גאַרניט געגעבן, און די לאַגע איז פאַרבליבן ווי געווען.

* * *

5/II/48 [כ"ה שבט תש"ח].¹

גרוסן פון טורמע

דורך דער גאַנצער צייט, האָבן איך ניט געהאַט קיין געלעגנהייט אים צו זען פּערזענליך. אַ שריפטליכן גרוס האָבן איך אָבער אָפּגענומען. דאָס איז געווען אַ בריף פון „בוכטאַ נאַגאַיעוואַ“⁵³, פון איינעם וועלכער איז געווען מיט אים פסח אין איין קאַמעראַ⁵⁴ אין קיעווער תּפּיסה. ווי ער האָט שפּעטער דערציילט, איז דאָס געווען אַ קריסט אַ פּראָפּעסאָר, וועלכער האָט זיך געוואַלט אָנטאָן אַ מיתה, און ער האָט אים שוין צוגענומען פון דער גרייטער תּלי'.

אַט דער גריס איז ביי מיר געווען זייער אָנגעלייגט. אינפאַרמירנדיק מיר וועגן זיין געזונט, האָט דער שרייבער פון דעם בריף געזאָגט אַז ער וועט ל.ז.⁵⁵ קיינמאָל ניט פאַרגעסן – זיין קאַפּ און זיין קענטעניש.

זיי זיינען געווען פיר מענטשן אין איין חדר, און אַלע דריי האָבן געלעבט נאָר מיט זיין השפּעה און ווירקונג, אויף ניט צו זיין

(51) הכוונה לכ"ק אדמו"ר זי"ע.

(52) „אַמעריקע“ – כּנראה הכוונה לארצות המערב בכלל.

(53) „מפּרץ נאַגאַיעוואַ“ ליד העיר מאַגאַדאַן שבּמזרח רוסיא, לחופּו הצפּוני של ים אוּחוּצק. במהלך הרדיפות בתּקופת סטאַלין שימש מפּרץ זה כּנקודת מעבר לאסירים כּדרכם למחנות קולימה ומאַגאַדאַן.

(54) ת.א.

(55) = לויק זאַלמאַנאָוויץ.

אַראָפּגעפּאַלן ביי זיך פון דעם אַלעמען וואָס זיי מאַכן דורך. ער איז אויך נתפּעל געוואָרן פון זיין שטאַרקייט. מען האָט אים, ווי אַלע אַרעסטירטע, געהייסן אַראָפּנעמען די בערד. צווישן זיי איז געווען רבנים און אַלטע פרומע אידן, זיי האָבן געפרוּאוּט ניט לאָזן דאָס צו טאָן, נאָר עס האָט זיי ניט געהאַלפּן, און מען האָט דאָס גלייך געבראַכט לפּועל און זיי זיינען אַלע אַרויס אָפּגעגאַלטע. ווען עס איז אָבער געקומען די אַשזערעדע⁵⁶ פון ש.⁵⁷ האָט ער געזאָגט מיט אַזאַ כּוח: „איר וועט מיר די באָרד ניט נעמען“, אַז זיי האָבן זיך פאַר אים דערשראַקן און האָבן אים ניט געשטשעפּעט. ווי איך האָב זיי דערנאָך געזען, איז ער געווען דער איינציקער מיט אַ באָרד. אַ סך פרומע אידן האָבן אים נאַטירליך מקנא געווען מיט דעם.

סוף אַוּגוסט 1939, האָט מען אים געבראַכט צוריק קיין דניפּראָפּעטראָווסק⁴² און איך האָב געהאַט די מעגליכקייט אויף אים איבערצוגעבן אַלע צען טעג אַ פּעקל עסן. נאָר אַ חוץ דעם, צו וויסן וואָס עס טוט זיך מיט אים, האָבן איך ניט געהאַט קיין מעגליכקייט. עס זיינען געווען באַקאַנטע רופּאים וואָס האָבן אים געזען, אויך איז געווען אָנגעשטעלטע וואָס האָבן אים געזען אַלע טאָג, מיר אָבער האָט מען ניט געזאָגט אפילו קיין איין וואָרט. אויב עס האָט זיך יאָ געפּונען עטליכע אַרבעטער וואָס פּלעגן מיר איבערגעבן גריסן פון אים, זיינען זיי אָבער, ווי עס האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוויזן, ניט געווען ריכטיק.

איין גריס אָבער, האָבן איך יאָ אָפּגענומען פון אים אַ געוויסן שבת בייטאָג, און דאָס איז געווען ווען מען האָט אים געבראַכט אין שטאַט, און אים אַראָפּגעלאָזן עטליכע קילאָמעטער פון שטאַט⁵⁸. דאָרט איז געווען אַ באַקאַנטער וועלכער האָט מיט אַ הוסט טאָן געוויזן אַז ער דערקענט אים, און האָט באַקומען אַ ענטפּער, אויך מיט אַ הוסט. דאָס, אַט דער גרוס, האָט מען מיר גלייך איבערגעגעבן. דער גרוס איז געווען אַז ער זעט גוט אויס און האַלט זיך גאַנץ שטאַרק. ווי ער האָט מיר

(56) תור.

(57) שניאורסאהן.

(58) ברשימה הנ"ל קרוב לסופה: „בדניפּראָפּעטראָווסק ישבתי בב' בתי אסורים שונים,

שבתוך העיר ומחוץ לעיר“.